

Framtidens luftförsvaret – en kommittés slutbetänkande.

12 Flygvapnets första strid och första förlust

JAN AV: [FVI Sekreterare](#) i [Ceremoni](#), [Flygplan](#), [Flygvapnet/luft](#), [Luftförsvaret](#), [Pilot](#)

Den 12 januari är det 75 år sedan Flygvapnet för första gången var i strid. Under striden stupade flygsignalisten och flygskytten Anders Zachau.

Den 33-årige flygskytten och flygsignalisten Anders Zachau omkom när det störbombflygplan han flög, kolliderade med rotekamraten. Han blev Flygvapnets första stupade i strid.

Frivilligflottiljen F 19 organiseras

Den 30 november 1939 anfölls Finland av Sovjetunionen i det som senare kom att kallas vinterkriget. Stalin ville införliva Finland som en delrepublik inom Sovjetunionen. Under parollen "Finlands sak är vår" organiserades ett antal frivilligförband i Sverige, som av politiska skäl var förhindrat att skicka reguljära militära förband till Finlands hjälp. Ett av dessa förband var frivilligflottiljen F 19.

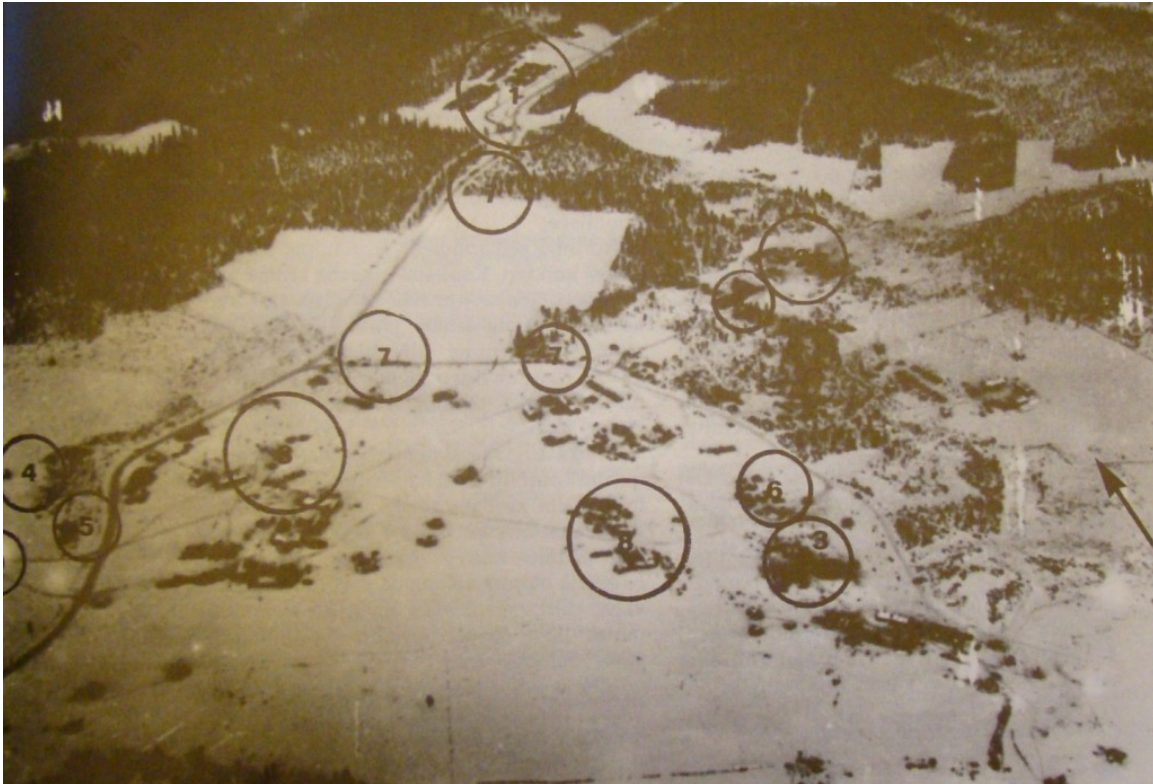
Organiserandet av F 19 började nära nog omedelbart efter det sovjetiska anfallet. I Flygstaben inventerades de materiella resurserna. Trots att Flygvapnet då befann sig i ett uppbyggnadsskede med ett begränsat antal flygplan och dessutom behövde stärka försvaret av Sverige inför hotet från Tyskland, avdelades ändå fyra bombflygplan av typen B 4 Hawker Hart och tolv jaktflygplan av typen J 8 Gloster Gladiator för F 19. Rekryteringen av personal underlättades av beredvilligheten att komma till brödrfolkets hjälp.

Jaktflygstyrkan organiserades ur F 8 på Barkarby medan bombflygplanen kom från F 4 på Frösön. Inget av förbanden var samövade. Det fick äga rum under ombaseringen mot norr. Chef för förbandet blev Hugo Beckhammar, sedermera flottiljchef för F 3. Till stabschef utsågs kaptenen Björn Bjuggren, senare i karriären chef för E 1 och till flottiljadjutant löjtnanten Greger Falk. Chef för jaktflygstyrkan var kaptenen Åke Söderberg. Totalt kom F 19 att omfatta cirka 240 personer, varav två kvinnor. Härtill kom finsk samverkanspersonal.

Ombaseringen genomfördes i början av januari 1940. F 19 huvudbas blev Veitsiluoto söder om Kemi. Härutöver rekognoscerades ett antal främre baser, det vi idag skulle kalla T-baser, på olika platser, nära fronten. Huvudsakligen kom det att handla om isbelagda sjöar.

F 19 i strid

Vintern 1940 var mycket kall, särskilt i norra Finland. På F 19 fick man tillämpa allehanda improvisationer för att hålla flygplanen och motorerna varma. På plats påbörjades genast förberedelserna för att gå ut i strid. Det första anfallet planerades att äga rum den 12 januari mot den ryska hållpunkten Märkäjärvi i syfte att avlasta trycket mot Sallafronten. Anfallet skulle genomföras tidigt på förmiddagen på två tåter.

F 19:s första anfallsmål den 12 januari 1940 var den isbelagda sjön Märkäjärvi där ryssarna hade starka ställningar med jaktflyg och luftvärn.

Som dock ofta händer i krig, gick det inte riktigt som planerat. Starten för anfallet kom av olika skäl att bli fördröjd, vädret var dåligt med nedsatt sikt vilket försvårade navigeringen och på en av de främre jaktflygbaserna gick flyglarmet. Hälften av den avsedda eskortjakten fick i stället starta mot bombförbandet. Dessutom hade överraskningsmomentet för anfallet förlorats genom att anflygningen kommit att ändras på grund av en ändrad, improviserad order.

Striderna över Märkäjärvi fick ett häftigt förlopp. Luftvärnselden var kraftig, och dessutom lyckade ryssarna få upp några jaktflygplan i luften. Under en häftig luftstrid skjuts ett av dessa ner av den svenske fänriken Ian Jacobi. Flera av anfallsmålen förstörs av de svenska störtbombarna. Men mitt under detta inferno av virvlande flygplan och kraftig eldgivning från marken, inträffar katastrofen. Två av de svenska bombflygplanen kolliderar under häftig undanmanövrering, sannolikt på grund av att

man helt enkelt tappade ögonkontakten med varandra. Sikten för B 4 var mycket begränsad både uppåt och nedåt genom de båda vingparen.

Då båda piloterna, löjtnanterna Per Sterner och Arne Jung, hoppade med fallskärm och togs tillfånga av ryssarna och fick tillbringa fyra månader i fångenskap innan de släpptes fria. En av flygskyttarna och tillika flygsignalist, sergeanten Matti Sundsten, överlevde mirakulöst. Han hann inte hoppa eller uppfattade inte ordern att hoppa, utan följde flygplanet till marken. Alldeles innan det slog ner gjorde det en överhalning som något bromsade fallet. I sammanstötningen med marken rasade Sundsten genom durken och landade oskadd i djup snö. Han spände loss de personskidor som var fästade på flygplanetets bakkropp och skidade nattetid tillbaka till de egna linjerna. Han berättade långt senare hur han vågade ge sig tillkänna först när han i en skidspår hittat en cigarettfimp, som han tolkade hade finsk text.

Anders Zachau stupar

För hans kollega i det andra flygplanet gick det emellertid sämre. Den 33-årige Anders Zachau, i det civila jägmästare från Uddevalla, medföljde sitt flygplan och omkom. Han blev således den förste ur Flygvapnet som stupade i strid. Hans kvarlevor återfanns först 1942 och fördes då till Sverige för begravning i Uddevalla. Hans namn finns ihågkommet i Flygvapnets Minneshall.

Anders Zachau är ihågkommen i Flygvapnets Minneshall i ämbetsbyggnaden Tre Vapen.

Ytterligare förluster

Tyvärr skulle ytterligare två offer skördas under F 19 korta månader i Finland, innan freden i början av mars 1940. Kadetten John Sjöqvist dödades i luftstrid. Flygingenjören Åke Hildinger omkom när hans J 8 Gladiator störtade under dykprov. En av skidorna lossnade och kom att fungera som dykroder. Även Sjöqvists och Hildingers namn finns uppförda i Flygvapnets Minneshall. John Sjöqvist hågkoms också genom den minnesfond som hans föräldrar instiftade.

Trots inledningen i moll kom F 19 att med sina begränsade resurser nå stora framgångar. Tolv sovjetiska flygplan sköts ner eller förstördes i anfall mot marken. Uleåborg, Kemi, Rovaniemi och andra orter i norra Finland fick ett begränsat men ändå någorlunda effektivt försvar mot fientliga bombangrepp. Det sovjetiska luftherraväldet på den norra fronten bröts så att finska markförband kunde lösgöras till frontavsnitt längre söderut. Det svenska flygvapnet tillägnade sig också värdefulla erfarenheter.

Högtidlighållande

F 21 är traditionsbevarande förband för F 19 och varje år den 12 januari högtidlighålls minnet av F19 och våra stupade kollegor vid ceremonier dels i Olkkajärvi strax utanför Rovaniemi samt på F 21, Kallax.

I år på 75-årsdagen högtidlighölls även F 19 och Flygvapnets första stupade i strid vid en enkel ceremoni i Flygvapnets minneshall i ämbetsbyggnaden Tre Vapen. Flygvapenchef generalmajor Micael Bydén höll klockan 11.00 lokal tid ett tal och nedlade en krans. Vid samma tidpunkt genomfördes ceremonierna i Olkkjärvi och Kallax.

Flygvapenchef Micael Bydén nedlägger krans i minneshallen.

Övrigt

F 19 historia har nedtecknats i boken *F 19 – En krönika* av generalen Greger Falk, frivilligflottiljens dåvarande flottiljadjutant. Boken, som gavs ut av Svensk Flyghistorisk Förening 1985, är numera svår att få tag på men går att finna antikvariskt.

Underlaget till denna artikel samt bilder har välvilligt ställts till Flygvapnets förfogande av Svensk Flyghistorisk Förening genom arkivföreståndare Lennart Berns.

Micael Bydén, Flygvapenchef.

Framtidens luftförsvar – en kommittés slutbetänkande.

Ett svar till Flygvapnets första strid och första förlust

Johan Nilsson 12 januari, 2015 kl. 15:32

Fint skrivit.
J.K Nilsson